

His
toria
scholas
tica

2021
7

Mezinárodní časopis
pro dějiny výchovy a vzdělání

International Review
for History of Education

Národní pedagogické muzeum
a knihovna J. A. Komenského

Technická univerzita
v Liberci

Praha 2021

Historia scholastica

Číslo 2, prosinec 2021, ročník 7

Number 2, December 2021, Volume 7

Vedoucí redaktor *Editor-in-chief*

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (tomas.kasper@tul.cz)

Zástupkyně vedoucího redaktora *Deputy Editor*

PhDr. Markéta Pánková (pankova@nmpk.cz)

Redakční rada *Editorial Board*

prof. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Mgr. Magdaléna Šustová (Muzeum hlavního města Prahy)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (Università di Macerata)

Prof. Dr. Antonella Cagnolati (Università di Foggia)

prof. Dr. Marcelo Caruso (Humboldt Universität Berlin)

prof. Dr. Lucien Criblez (Universität Zürich)

prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Výkonná redaktorka *Executive Editor*

Mgr. Lucie Krausová (krausova@nmpk.cz)

Vydavatelé *Publishers*

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, Česká republika, IČ 61387169, www.nmpk.cz

Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, Česká republika, IČ 46747885, www.tul.cz

Obálka a grafická úprava *Cover and Graphic Design*

Pavel Průša

Sazba *Type Setting*

Lucie Krausová

Tisk *Printed by*

Tiskárna PROTISK, s. r. o., Rudolfovská 617, 370 01 České Budějovice, Česká republika

Časopis *Historia scholastica* vychází 2x ročně.

Historia scholastica is published twice a year.

Indexováno v *Indexed in*

Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO, ERIH+, DOAJ

ISSN 1804-4913 (print), ISSN 2336-680X (online)

Číslo registrace MK ČR E 22258

Obsah

Contents

Úvodník Editorial	5	— Tomáš Kasper & Markéta Pánková
Studie Studies	11	Poradenský systém pre voľbu povolania v období socializmu na území Čiech a Slovenska <i>Vocational Guidance during the Period of Socialism in the Territory of Bohemia and Slovakia</i> — Kristína Liberčanová
	35	Učebnice pod kontrolou. Politické ideje jako východisko obsahového vymezení učebnic <i>Textbooks under Control. Political Ideas as a Starting Point for the Ideologisation of Textbooks</i> — Tibor Vojtko
	55	Okresní školní inspektor a počátky státního dohledu nad obecným školstvím v Čechách v letech 1869–1873 <i>District School Inspector and the Beginning of State Supervision over General Education System in Bohemia 1869–1873</i> — Martin Klečacký
	75	Inspektoráty menšinových škol v meziválečném Československu <i>Inspectorates of Minority Schools in Interwar Czechoslovakia</i> — Karel Řeháček
	93	Škola a výchova v Německé demokratické republice <i>School and Education in German Democratic Republic</i> — Gert Geißler
Varia	119	K transformaci vzdělávacích soustav a evaluačních systémů na přelomu tisíciletí — Jaroslav Müllner

Varia

- 139 Inspektor, nebo ochránce? Působení Čeňka Kramoliše jako okresního školního inspektora v době první světové války na Hranicku
— Helena Kovářová
- 157 Jan Amos Komenský v Lešně. Tradice, odkaz a inspirace do roku 2019
— Kamila Szymańska
- 165 Nezapomenuté místo posledního spočinutí: Umění a kultura Komenského muzea v Naardenu
— Hans van der Linde
- 171 Komenský v Rusku: O tradicích a perspektivách rozvoje ruské komeniologie
— Světlana Markovna Marčuková
- 177 Vzpomínka na Eduarda Šimka (22. 2. 1936 – 21. 7. 2021)
— Magdaléna Faltusová a kolektiv

Recenze

Book reviews

- 183 Trojice knižních novinek z historické pedagogiky a komeniologie v jubilejním roce Komenského 2020
— Jan Kumpere
- 193 Kadlec, Petr, 2020. *Vzdělání – společnost – hospodářství. Utváření profesně-vzdělávací infrastruktury v Předlitavsku od poloviny 19. století do roku 1914 na příkladu rakouského Slezska*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 669 s., 24 s. obrazové přílohy
— Magdaléna Šustová
- 197 Valeš, Vlasta, 2020. *Der Schulverein Komenský: 150 Jahre tschechisches Schulwesen in Wien [Školský spolek Komenský: 150 let českého školství ve Vídni]*. Wien: Schulverein Komenský, 360 s.
— Martina Halířová
- 203 Bartošová, Jana, Šimek, Jan & Šustová, Magdaléna, 2019. *Od školdozorce k inspektorovi. Historie školní inspekce*. Praha: Česká školní inspekce, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 120 s.
— Jaroslav Müllner

Komenský v Rusku: O tradicích a perspektivách rozvoje ruské komeniologie¹

**Světlana Markovna
Marčuková^a**

^a Výzkumné pedagogické centrum
J. A. Komenského, Petrohrad,
Ruská federace
marchukova@bk.ru

DOI 10.15240/tul/006/2021-2-010

**Recepce Komenského díla
v ruské literatuře**

Historie tištěných překladů děl Jana Amose Komenského v Rusku začíná v druhé polovině 18. století. První překlad učebnice *Orbis pictus* (s názvem *Orbis visibilis*) označující autora a titul knihy v originále byl původně publikován při Carské moskevské univerzi-

tě ve dvou edicích – v roce 1768 a 1788. Obě publikace postrádaly předmluvu a ilustrace Komenského. J. A. Komenský se zabýval nejen smyslově vnímatelnými objekty, ale i řadou abstraktních pojmů (duše, spravedlnost, lidskost, věda, stát atd.) s využitím jejich symbolů nebo alegorických obrazů.

V roce 1788 bylo v Petrohradě publikováno třetí vydání učebnice s názvem *Vesmírná podívaná v latině, ruštině a němčině*, kde z celkových 150 kreseb bylo 80 kreseb Komenského. Text publikace, která byla první dětskou encyklopedií, byl podroben podstatné redukci. Pedagogický odkaz J. A. Komenského ovlivnil jak ruské pedagogické myšlení, tak i jednotlivá díla ruských pedagogů.

Do 19. století byl v ruské pedagogice Komenský vnímán jako didaktik. Publikace *Svět v obrazech* nebo *Vesmírná podívaná* (1808 a 1822) byly vydány dvakrát. V období od 2. poloviny 19. do počátku 20. století se šířilo komplexní studium Komenského odkazu spojené s utvářením se ruské pedagogiky jako vědecké disciplíny. Velkého ohlasu se dočkala

1 Práce na článku byla podpořena granty Oddělení sociálních a humanitních věd Ruské nadace pro základní výzkum: č. RFBR 17-06-00075 a č. 19-013-00940.

dvě výročí – 200. výročí smrti Komenského (1870) a 300. výročí jeho narození (1892). Během těchto let se obnovil zájem o jeho odkaz, vznikají muzea, knihovny a pedagogické společnosti, které nesou Komenského jméno. V roce 1869 byl vydán překlad životopisné eseje o Komenském od českého historika Františka Palackého.

Vnímání Jana Amose Komenského jako zakladatele evropské pedagogiky novověku je tradičně spojováno s vědeckou a vzdělávací činností S. I. Miropolského a s jeho zásadním článkem *Jan Amos Komenský a jeho význam v pedagogice* publikovaným v *Časopise Ministerstva národního vzdělávání* (1871). Pod redakcí S. I. Miropolského byl v Rusku v letech 1875–77 publikován překlad *Velké didaktiky*.

V roce 1904 byl přeložen z češtiny vrchol literárního díla Komenského, *Labyrint světa a ráj srdce*. V roce 1915 vyšla monografie Pavla Petroviče Blonského *Jan Amos Komenský*, která neztrácí svůj význam ani v naší době. Jméno J. A. Komenského má pevné místo v ruských učebnicích pedagogiky a dějin pedagogiky. Centrem pro studium jeho odkazu se stala činnost oddělení Komenského, jednoho z oddělení Petrohradského pedagogického muzea Hlavního ředitelství vojenských škol. Toto muzeum bylo na přelomu 19. a 20. století hlavním vědecko-pedagogickým centrem země. Zde vznikaly nové překlady *Velké didaktiky* (1893), *Informatoria školy mateřské, Zákonů školy dobře uspořádané* (1893). Byly publikovány vybrané práce Komenského (1892–1897) včetně jeho pedagogických děl (Moskva, 1893–1894).

Obraz Komenského v ruské komeniologii a pedagogice

Na konci 19. století byl Komenský jen zřídka uváděn v historickém a pedagogickém výzkumu zaměřeném na období raného novověku. V první čtvrtině 20. století se na Komenského skoro nikdo neodkazoval. Jeho učení bylo považováno za „zastaralé“ a nebylo studováno do hloubky. Vliv tohoto období na národní komeniologii je pocítován i nyní a odráží mechanistické pojetí integrity a důraz na instrumentální koncepci v pedagogickém myšlení (vnější determinace růstu-výchovy lidské bytosti), jak je zřejmé již od osvícenství. Jednota pansofických a didaktických esejí Komenského, pansofie a pampaedie, v tomto pojetí zůstává neodhalena.

Základní pedagogické myšlenky J. A. Komenského, které odrážejí pansofickou orientaci jeho odkazu, proto nebyly shledávány jako zásadní podklad Komenského didaktických snah – souboru praktických rad o organizaci systému výuky. Tato situace však měla i objektivní důvod: mělo se za to, že hlavní pansofické dílo Komenského *Obecná porada o nápravě věcí lidských* bylo nenávratně ztraceno. Jeho rukopis našel D. I. Čiževskij v roce 1934, publikoval jej v originálním latinském jazyce v roce 1966 a ve druhé polovině 20. století přeložil do moderních jazyků. To byl hlavní objev domácí a zahraniční komeniologie 20. století a na dlouhou dobu určil priority jejího rozvoje.

V roce 1953 byla publikována monografie A. A. Krasnovského *Jan Amos Komenský*, ve které autor klade důraz na sociálně-filosofický aspekt dědictví Komenského. V roce 1959 byl vydán překlad německé monografie R. Alta *Pokrokový charakter Komenského pedagogiky*.

Další proces porozumění tvůrčí práce Komenského v ruské komeniologii souvisí především s následujícími událostmi:

1) *latinské vydání Obecné porady pro nápravu věcí lidských* (1966);

Komeniologické práce tohoto období neodráží ani tak zájem o didaktiku Komenského, ale spíše o jeho základní pedagogické myšlenky. V roce 1970 vyšla monografie D. O. Lordkipanidzeho *Jan Amos Komenský*, ve které je jeho odkaz prezentován v souladu s mezinárodními komeniologickými tendencemi.

2) *vydání společné dvoudílné sovětsko-československé publikace Vybraná díla J. A. Komenského* v ruštině s rozsáhlými komentáři (1982);

Vydání dvoudílného svazku znamenalo začátek komplexního interdisciplinárního přístupu k odkazu Komenského. Byl to pokus o syntetický, holistický pohled na Komenského nejen jako na velkého učitele, ale také jako na velkého sociálního myslitele a filosofa novověku. V roce 1982 vychází monografie G. N. Džibladzeho *Filosofie Komenského*.

3) *série komeniologických publikací v souvislosti se 400. výročím narození J. A. Komenského* (1992);

UNESCO vyhlásilo rok 1992 rokem Komenského. Při přípravě na jubilejní rok byl publikován soupis jeho prací. V roce 1990 se konalo v Moskvě mezinárodní sympozium *Člověk, kultura, společnost v pojetí J. A. Komenského*. Bylo poukázáno na to, že Komenského dílo nabývá

na významu teprve v aktuální době. Za nejvyšší dosažení jeho pedagogického odkazu se však nepovažuje již didaktika, ale pansofie, která je syntézou a jednotou všech existujících znalostí o světě, podmínkou pro vytvoření holistického světového pohledu.

Aktuální komeniologické diskuse v Ruské federaci

Ruští filosofové, pedagogové a psychologové si jsou dnes vědomi nedostatečného pochopení odkazu Komenského a pedagogického potenciálu jeho děl. Různí autoři věnují pozornost podobnosti doby Komenského se současností. Dochází k přehodnocení komeniologie sovětského období. V březnu 1992 proběhlo zasedání Vědecké rady pro problematiku dějin školství a pedagogiky na Ruské akademii vzdělávání na téma *Teoretický odkaz Komenského a současné problémy pedagogiky*. Mezinárodní vědecké a praktické konference se konaly v Čeboksarech (*Komenský a moderní škola*) a v Čeljabinsku (*Komenský a současné vzdělávání: Problémy, hledání, řešení*). Významným příspěvkem k rozvoji ruské komeniologie byly práce Georgije Mělnikova a jeho průběžný vědecký výzkum. Komenského díla jsou publikována v sérii *Antologie humanitní pedagogiky* (1996) a *Památky filosofického myšlení* (1997) s úvodním článkem Dmitrije Čizevského.

Dvacáté první století ruské komeniologie se otevírá novým (poprvé od roku 1904) vydáním *Labyrintu světa* v překladu Sergeje Skorvida. V roce 2003 byla vydána *Pampaedie* v Ruské akademii vzdělávání s rozsáhlými komentáři. Byly publikovány monografie Světłany Marčukové *Jan Amos Komenský: muž v „labyrintu světa“* (2006), *Jan Amos Komenský: Pozvání k dialogu* (2008), *Heuristický potenciál myšlenky pansofie v pedagogickém dědictví J. A. Komenského* (2013) a další monografie a články. Publikace odhalují nové filosofické a pedagogické významy zakladatele pedagogické vědy.

Od r. 2007 pořádá Výzkumné centrum pedagogiky J. A. Komenského při německém gymnáziu Peterschule v Petrohradě mezinárodní komeniologické semináře a vědecko-praktické konference. V roce 2015 byla v Petrohradě na základě práce tohoto centra vytvořena sekce komeniologie jako stálé uskupení Petrohradské vědecké společnosti. Od samého počátku své činnosti tato komeniologická výzkumná centra

aktivně spolupracují s Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J. A. Komenského v Praze.

V roce 2015 vydala Ruská akademie vzdělávání výsledky první části studie zabývající se učebnicemi v 17. století. V této studii je věnována velká pozornost učebnicím Komenského. V roce 2017 se v Moskvě a Petrohradu konaly čtyři konference věnované 425. výročí narození Komenského, v dubnu 2018 se na výroční konferenci Petrohradské vědecké společnosti uskutečnil seminář v sekci komeniologie s komeniologickým příspěvkem Markéty Pánkové, ředitelky Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze.

V roce 2018 byl publikován překlad Komenského eseje *Fyzika* v ruském jazyce v moskevském časopise *Intelektuální tradice* s úvodním článkem Světlany Marčukové. Moderní ruská komeniologie je charakterizována snahou pochopit filosofickou a sociální orientaci Komenského odkazu v kontextu dějin kultury a vědy. Tyto studie potvrzují aktuálnost, heuristický potenciál jeho děl, nastiňují vyhlídky rozvoje ruské komeniologie jako širokého interdisciplinárního vědeckého směru v oblasti pedagogické teorie a praxe.